

האוכלוסייה האזרחית הפלסטינית - מרכיב מרכזי בהכרעת העימות המוגבל

לעמדתה של האוכלוסייה הפלסטינית כלפי העימות הישראלי-פלסטיני יש חשיבות מכרעת ביחס להמשכו ולמאפייניו. תמיכתה של האוכלוסייה בעימות תקשה לסיימו בעתיד הנראה לעין, אולם התרחבות ההסתייגות הפנים-פלסטינית ממנו תסייע לגוויעתו. מאמץ ישראלי לשמור על מרקם חיים שגרתי בשטחים עשוי לשכנע את האוכלוסייה בחוסר התוחלת של העימות במאפייניו הנוכחיים ולדרבן אותה לשים לו קץ

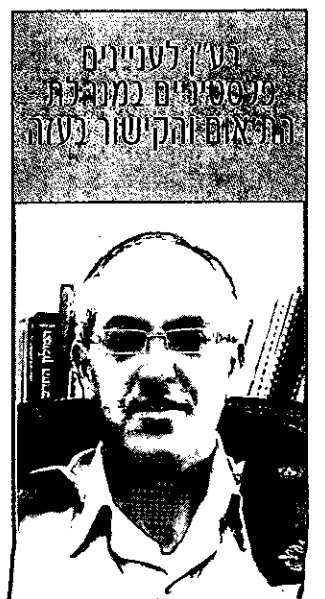
סא"ל משה לוי

מבוא

העימות המזוין, שראשיתו בסוף ספטמבר 2000, הציב את האוכלוסייה האזרחית הפלסטינית במוקד והפך אותה לגורם מרכזי המעצב את אופי העימות והמשפיע על הכרעתו. כל הצדדים המשתתפים בעימות מכירים בעובדה כי הכרעתו לא תושג בשדה הקרב, בשונה ממלחמה קונוונציונלית, אלא באמצעות השפעה על אמונת הציבור - בשני הצדדים - בצדקת הדרך. ההנהגה הפלסטינית, שמעוניינת בייצוב התמיכה הציבורית ביעדי העימות, מפעילה אמצעים הסברתיים ותעמולתיים, שנועדו לשמר את תמימות הדעים הפנימית סביב הנרטיב הפלסטיני. ארגוני הטרור הפלסטיניים מנצלים את אמונתה הדתית של האוכלוסייה לשם הגברת תמיכתה ביעדי העימות.

האוכלוסייה הפלסטינית, שנאנקת תחת עול המצוקה החברתית-כלכלית, משוועת למוצא מהסבך המדיני-ביטחוני-אזרחי שבו היא נתונה ומוצאת את עצמה נקרעת בין הזדהותה עם היעדים הלאומיים-מדיניים של העימות לבין השלכותיו הרות האסון מבחינתה. באווירה הזאת של בלבול ושל אובדן דרך נדרשת ישראל לפעילות נמרצת, שעשויה לחולל את השינוי התודעתי המיוחל.

המאמר הזה נועד להציג את מקומה המרכזי של האוכלוסייה הפלסטינית בעימות המוגבל, את



קשת המרכיבים המעצבים את הלך רוחה ואת חשיבותם בדרך להכרעת העימות.

מקומה של האוכלוסייה האזרחית בעימות המוגבל והשימוש שעושים בה מחוללי העימות

לאורך ההיסטוריה הייתה האוכלוסייה האזרחית גורם פעיל במלחמות - בין אם באמצעות השתתפותה הפיזית בעימות ובין אם באמצעות תמיכתה הנרחבת בכוחות הלוחמים ובאמצעות הלגיטימציה שנתנה לעימות. העימות המוגבל, שבבסיסו מונחת ההכרעה התודעתית, השונה מההכרעה הצבאית, מחזק את תפקידה של האוכלוסייה בעיצוב דמות העימות הן באמצעות השתתפותה הפעילה במאבק, הן באמצעות מתן חסות לגורמי הגרילה והן באמצעות התגייסות מנטלית רחבה למען העימות. האוכלוסייה, אשר ממלאת תפקיד בעימות, מתגוררת במרחב האורבני המוכר לה, זמינה בכל רגע נתון ובתום תפקידה שבה לשגרת חיה.

כבר במקורותינו נאמר "כי בתחבולות תעשה לך מלחמה" (משלי, כ"ד, ו'). התחבולה וההונאה משמשות מרכיב מרכזי בעימות המודרני, ותפקידן חשוב עוד יותר בעימות המוגבל לשם יצירת ממד ההפתעה. היכרותה של האוכלוסייה האזרחית עם יתרונות הזירה והעמדת הידע הזה לרשות גורמי הטרור מעניקות ליריב יתרון

שיירה פלסטינית ממתינה ליד מחסום ברצועת עזה



ההנהגה הפלסטינית מאשימה את ישראל בכל המצוקות של התושבים הפלסטינים, בין היתר כדי לתעל את כל הזעם נגדה

רב־ערך. כך פיתחו לוחמי הגרילה במלחמת וייטנאם שיטות שונות להסוואה ולהונאה תוך ניצול האוכלוסייה האזרחית והוליקו שולל את חיילי הצבא האמריקני. גם החיזבאללה בלבנון פעל להמיר את יחסי הכוחות הפיזיים מול צה"ל, שהיו לרעתו, ליחסי כוחות מודיעיניים, שבהם לא פעם הייתה ידו על העליונה, תוך שימוש בהיכרות האוכלוסייה עם יתרונות מרחב הפעולה הגיאוגרפי וניצול מגבלות הפעולה הצבאיות בשטח רווי אוכלוסייה. במקביל שקד החיזבאללה על טיפוח האוכלוסייה תוך מתן מענה מיטבי לצרכים שלה, וזאת משום שראה בה מרכיב מרכזי בהגשמת יעדי המאבק שלו.

האוכלוסייה האזרחית משמשת גם מרכיב חשוב בהרתעת היריב. הצורך להפעיל את הכוחות ואת אמצעי הלחימה באופן מידתי והחשש מפני הפעלת כוחות בשטחים רוויי אוכלוסייה, דוגמת מחנות הפליטים, משרתים את גורמי הטרור, ולכן הם תמיד משתדלים לפעול בתוך אותם האזורים המיושבים בצפיפות.

כך קורה שהאוכלוסייה האזרחית הפלסטינית פועלת לעיתים קרובות בשירות גורמי הטרור בכך שהיא מעמידה לרשותם את מבניה, את רכושה ואת יתרונותיה, הגלומים באורח חייה, לשם השגת הפתעה. דוגמה לכך היא אישה פלסטינית, העוטה עליה שמלה רחבה ומאפשרת לגורמי

הטרור להסתיר אמצעי לחימה בין קפליה. גורמי הטרור המובילים את העימות מייחסים חשיבות עליונה לתמיכת האוכלוסייה האזרחית באופי העימות וביעדיו. בשל כך שוקדים גורמי הטרור ללא לאות לחשל את החברה האזרחית, להבליט את חשיבות העימות להשגת יעדיה, בדרך כלל הלאומיים, ולסייע לה בסיפוק צורכי הקיום שלה. לפיכך פועלים גורמי הטרור הפלסטיניים בכמה מישורים כדי לחזק את האחדות הפנימית בנוגע לעימות וליעדיו:

- **במישור הלאומי-מדיני** מדגישים ראשי הארגונים הפלסטיניים שהעימות הוא תולדה של המאבק להגשמת היעדים הלאומיים, ובראשם הקמת מדינה פלסטינית עצמאית שבירתה ירושלים – יעדים אשר לא הושגו באמצעות משא־ומתן מדיני. הצהרות פומביות ברוח זו ופעילויות עממיות, המטעימות את הממד הלאומי הטבוע בעימות, מסייעות ליצור הכרה של אינטרס ציבורי כולל הטמון בעימות ומונעות ערעור על האמונה בדבר צדקתו. נקודה ראויה לציון בהקשר הזה היא התאמת תפיסותיהן המדיניות של התנועות הפוליטיות הפלסטיניות למציאות האקטואלית כדי לזכות באהדת הציבור. כך, למשל, מצניעים דוברי החמאס בהתבטאויותיהם

הפומביות את תפיסתם ביחס להשמדתה של מדינת ישראל, שכן הגישה הזאת נתפסת כרעיון שלא ניתן למימוש, ומתמקדים בנסיגת צה"ל מהשטחים. אחמד יאסין, מנהיג החמאס, התבטא זמן קצר לפני חיסולו ברוח זו באומרו, כי "הפיגועים מועילים להתנגדות ולג'יהאד ואינם גורם שמחליש את הרשות או את העם הפלסטיני... שטחי הגדה המערבית ורצועת עזה הם שטחים כבושים שיש לגרש את הכיבוש מהם" ("אל-וטן", סעודיה, 14 בנובמבר 2003).

● **במישור החברתי-כלכלי** מנצלים נציגי הממסד וגורמי הטרור הפלסטיניים את מצוקתה החברתית-כלכלית של האוכלוסייה, שנגרמת בעטיו של העימות, לצורך יצירת לכידות פנימית מול היריב, ישראל, המואשם באחריות ישירה למצוקות האלה. נציגי הרשות מציגים נתונים קשים על ממדי העוני והאבטלה בשטחי הרשות, מציגים "סיפורי צבע", הממחישים את העוני ברחובות יהודה, שומרון ורצועת עזה, וטורחים להדגיש כי מצבה הכלכלי הקשה של האוכלוסייה נובע מהצעדים הביטחוניים שנוקטת ישראל, לרבות מדיניות הסגרים והכתרים. במקביל מפעילה תנועת החמאס רשת רווחה מסועפת, שתומכת באוכלוסייה

האזרחית במגוון תחומים: רווחה, חינוך, בריאות, דת וקהילה. תנועת החמאס ממקדת את הסיוע במשפחות ובתושבים שנפגעו במהלך העימות ומפצה אותם – גם אם באופן חלקי – על המחיר

הכבד ששילמו בשל העימות שהיא מחוללת. כך, למשל, מחלקת תנועת החמאס קצבאות חודשיות ומזון לנזקקים, דואגת שיקבלו טיפולים רפואיים בחינם, מעניקה חינוך חינם לילדי ה"שהידים" וכן לילדי הפצועים והנזקקים, משקמת תשתיות ובתים שנהרסו בפעילות של כוחות הביטחון וכן נותנת שירותים נוספים. היקף הסיוע הזה נאמד בעשרות מיליוני דולרים בשנה, והוא מתקיים באמצעות רשת של עשרות אגודות צדקה איסלאמיות, שהן המסד להרחבת התמיכה בחמאס ומאפשרות את המשך קיום מדיניות הטרור של התנועה הן מבחינה כלכלית והן מבחינה תודעתית. באמצעות מפעל הרווחה שלה מחזקת תנועת החמאס את המסר שביכולתה להיות אלטרנטיבה לשלטון הפלסטיני, שמתקשה להתמודד עם מצוקותיה של האוכלוסייה שעליה הוא אחראי. **המישור הדתי.** החברה הפלשתינית היא ברובה מוסלמית אדוקה, מאמינה בגורל שמוכתב מלמעלה ורואה בדת מפלט ממצוקותיה ומזור להן. הגורמים מחוללי העימות מודעים למאפיין הזה של האוכלוסייה

ופועלים לחיזוק אדיקותה ולמתן נופך דתי לעימות. כך עשה, למשל, גם סדאם חוסיין במלחמת המפרץ הראשונה, שעה שהוסיף את צמד המילים המקודשות באיסלאם "אללה אכבר" לדגל העיראקי והעניק בכך ממד דתי למלחמה נגד האמריקנים. באופן דומה השתמשו מנהיגי הצ'צ'נים בטרמינולוגיה איסלאמית במלחמתם נגד רוסיה והכריזו שמאבקם הוא "מלחמת קודש" נגד הכופרים. באותו האופן פעל גם ערפאת, שעה שהעניק לעימות הנוכחי את הכינוי "אינתיפאדת אל-אקצא". המילה "אל-אקצא" היא טעונה מאוד מבחינה דתית, והשימוש בה נועד לגבש קונסנזוס סביב יעדי העימות. במקביל מנהלים ארגוני הטרור האיסלאמיים מערכת הטפה דתית הן במסגדים והן ברשת החינוך האלטרנטיבית שלהם ומחזקים בכך את הזדהות הציבור עם יעדי העימות ועם הלגיטימיות שלו, תוך חיזוק תעצומות הנפש שלו. מטרתם של ארגוני הטרור האיסלאמיים אינה מתמצית רק בהגשמת יעדים לאומיים, אלא נועדה לבסס מערכת פוליטית חדשה, המושתתת על האיסלאם הקיצוני. זוהי גם מטרתם של האחים המוסלמים במצרים, בסוריה ובירדן, של הג'יהאד האיסלאמי במצרים ושל החיזבאללה בלבנון. מחמוד א-

זהאר, מראשי החמאס בעזה, אמר לפני יותר משנה כי "האזרח הערבי המוסלמי, שיודע מה קורה לאחיו בפלסטין, סבור כי הנקמה ביהודים במרוקו והנקמה באמריקנים בכל מקום הפכה לכורח הלכתי" (טלוויזיית אל-מנאר, לבנון, 25 במאי 2003).

באמצעות מתן תוקף דתי לפיגועים מנסים ארגוני הטרור האיסלאמיים לגבש את ההזדהות עימם.

**פיגועי ה-11 בספטמבר 2001
בארצות-הברית ביסו את תחושת
הארגונים הפלסטיניים האיסלאמיים
כי מאבקם בישראל הוא חלק מג'יהאד
כלל-עולמי של האיסלאם נגד המערב**

שימור אחדות המטרה והרעיון לשם עיצוב יחס האוכלוסייה לעימות

מאז פרצה האינתיפאדה חוזרים ההנהגה הפלסטינית וארגוני הטרור שוב ושוב על הרעיון המרכזי, שלפיו מטרת העימות היא להגשים את היעדים הלאומיים הפלסטיניים, ובראשם הקמתה של מדינה פלסטינית עצמאית שבירתה ירושלים. בשל החשיבות הרבה שמייחסת ההנהגה הפלסטינית לדעת הקהל היא טרחה להצדיק באוזניה כל שלב בעימות.

● **את פרוץ העימות** שהיא יזמה בסוף ספטמבר 2000 הצדיקה ההנהגה הפלסטינית בכישלון המגעים המדיניים עם ישראל, שלא הניבו את הגשמת היעדים הלאומיים הפלסטיניים ועוררו תסכול בקרב האוכלוסייה הפלסטינית. העילה המיידית לפרוץ העימות הייתה – לטענת ההנהגה הפלסטינית –

אזרחים פלסטינים במחסום ליד רמאללה



ככל שישראל תעניק הקלות נרחבות יותר לאוכלוסייה הפלסטינית, כך ייקל עליה ליצור שסע בינה לבין מחוללי הטרור. וברגע שהטרור יגווע, תיווצר אווירה נוחה לחידוש התהליך המדיני

"שימוש לא מרוסן" שעושים כוחות צה"ל בנשק נגד "אזרחים חסרי ישע" (המונח "מוואטנין עזל" – אזרחים חסרי ישע – חזר על עצמו באופן תדיר, גם כשהיה מדובר בפגיעה בפעילי טרור). ההנהגה הפלסטינית ניצלה את הפגנת העוצמה הצבאית הישראלית, שהתבטאה בהפעלת טנקים, מסוקי קרב, מטוסים וטילים מונחים, כדי לבסס את תודעת "החלש מול החזק" ולחזק את נרגנות הציבור כלפי ישראל. כך השכילה ההנהגה הפלסטינית לשמר את תמיכת האוכלוסייה בהמשך העימות תוך טיפוח רעיון "האחדות הלאומית" הפנים פלסטינית, שהתבטאה בהתגייסות כלל הפלגים הפוליטיים הפלסטיניים למאבק.

את השלב השלישי של העימות, שהתאפיין במעבר לטרור המתאבדים (מאמצע 2001 ועד עתה), הסבירה הנהגת הארגונים הפלסטיניים כמענה להיקף הנפגעים הגבוה בצד הפלסטיני וכביטוי הנעלה ביותר של המונח "שהיד" בתפיסת העולם האיסלאמית.

עלייתו של אריאל שרון (אז ח"כ של האופוזיציה) להר הבית. אולם מאוחר יותר הודו בכירי הרשות, כי העימות היה מתוכנן ולא ספונטני, כפי שהציגו תחילה. כדי לזכות באהדתם של קהלים רחבים ככל האפשר בקרב הציבור הפלסטיני נתנה ההנהגה הפלסטינית הן צידוק דתי לעימות ("מסגד אל-אקצא בסכנה") והן צידוק לאומי ("ירושלים חייבת להיות בירת המדינה הפלסטינית"). הציבור הפלסטיני קיבל את הטיעון הכפול הזה ותמך בהתקוממות – במיוחד לאור העובדה שהשלב הראשון שלה התאפיין במאבק עממי לא מזוין, שביטא, כביכול, את התסכול שאחז בציבור הפלסטיני בשל היעדרם של פירות השלום המיוחל.

את השלב השני של העימות (המחצית הראשונה של 2001), שבו החלו ארגוני הטרור הפלסטיניים לעשות שימוש בנשק חם הן במהלך הפגנות והן בהתקפות על צירי התנועה, הסבירה ההנהגה הפלסטינית כאקט של הגנה עצמית וכתגובה על

הן כלפי האוכלוסייה הרוסית (כדי שתלחץ על ממשלתה לוותר ולסגת מצ'צ'ניה) והן כלפי דעת הקהל בעולם (כדי שתתמוך בצ'צ'נים). כה יעילה הייתה תעמולתם, עד כי האוכלוסייה הצ'צ'נית תמכה במאבק, אף שהוא גרם לה סבל עצום, ואילו דעת הקהל הרוסית השתכנעה שמדובר במלחמה מיותרת, ובלחצה החליטה ממשלת רוסיה בסופו של דבר לסגת מצ'צ'ניה. גם דעת הקהל במערב נטתה במידה רבה לטובת הצ'צ'נים. מכונת התעמולה הזאת איבדה הרבה מאוד מעילותה במלחמה הצ'צ'נית השנייה (1999), לאחר שהתברר לעולם בכלל ולרוסים בפרט כי המורדים הצ'צ'נים פועלים מתוקף אידיאולוגיה איסלאמית קיצונית.

הרשות הפלסטינית הכירה בחשיבות התקשורת, ולכן מייד עם כינונה הקימה מערכת הסברה מגוונת, שכללה תחנת טלוויזיה ותחנת רדיו רשמיות, עיתונים יומיים ואף מיסדה את פעילותה של סוכנות הידיעות הפלסטינית באינטרנט. ערפאת ומקורביו שלטו כמעט ללא עוררין על תוכני השידור. עורכי העיתונים ומנהלי התקשורת האלקטרונית נוהגים להיוועד מדי פעם עם מנהל לשכת ערפאת ומתודרכים בנוגע

לאופי הדיווחים ולתכנים שלהם.

מאז ראשית העימות ניצלה הרשות הפלסטינית את כלי התקשורת המקומיים לשם קידום רעיונותיה ולהתססת הרחוב הפלסטיני. התחנות המקומיות והעיתונים הפלסטיניים הרבו להפיץ תמונות קשות של הרוגים פלסטינים ולא נרתעו מלהציג תצלומי זוועה של גופות מרוטשות. נוסף על כך הם הבליטו מסרים שהדגישו את מוטיב "החלש מול החזק" באמצעות פרסום תמונות דוגמת ילד פלסטיני שניצב מול טנק ישראלי או קשיש פלסטיני המתעמת עם חיילים.

הרשות הפלסטינית ניצלה את התקשורת כדי להגביר את השנאה לישראל ולעודד את האלימות נגדה. העובדה שהתקשורת הפלסטינית נמנעה מלגנות פיגועים ואף השתמשה בטרמינולוגיה חיובית והרואית לתיאורם, כמו "פעולה לקידוש השם" ("עמלייה איסתישהאדייה") ופרסום מודעות אבל ל"שהידים", נתפסת אצל קהל היעד כמתן לגיטימציה למעשים האלה. מערכות החינוך הפלסטיניות – הן של הרשות והן של החמאס – פועלות כדי להנחיל לדור הצעיר עמדות קיצוניות כלפי ישראל ובנוגע לפתרון הסכסוך עימה. תוכני הלימוד בגני הילדים של החמאס מתמקדים בחינוך איסלאמי, וכבר בגילאים הצעירים האלה מלמדים את הילדים שלישראל אין זכות

המטיפים האיסלאמיים הקיצוניים בשטחים ובחול, ובראשם שייח' יוסף קרדאווי, הסבירו כי המתאבד הוא ה"שהיד" שהולך עם פניו אל האויב, והוא הרמה העליונה ביותר של הזדככות הנפש והביטוי המושלם ביותר של מימוש הג'יהאד נגד היהודים. ארגוני הטרור האיסלאמיים גייסו את המתאבדים בעיקר בקרב צעירים ובבני נוער. אלה מתאימים במיוחד למשימה משום שהם נוטים לציית למנהיגים כריזמטיים ואינם תופסים את סכנת המוות, שהבנתה דורשת בגרות נפשית. יתר על כן, המתאבדים גויסו בעיקר מתוך אזורי מצוקה, או שהיו חדורי רצון עז לנקום. פיגועי ה-11 בספטמבר 2001 בארצות-הברית ביססו

את תחושת הארגונים הפלסטיניים האיסלאמיים כי מאבקם בישראל הוא חלק מג'יהאד כלל-עולמי של האיסלאם נגד המערב. ההנהגה הפלסטינית, שנרתעה בתחילה מלהזדהות עם טרור המתאבדים מחשש שהדבר יפגע בלגיטימציה הבינלאומית של המאבק הפלסטיני, נגררה בסופו של דבר אחרי הארגונים האיסלאמיים והחלה להצדיק את דפוס הפעולה של המתאבדים בנימוק שמדובר בביטוי לתסכולו ולייאושו של הציבור הפלסטיני.

ניתן אפוא לסכם ולומר שההנהגה הפלסטינית וראשיהם של ארגוני הטרור ראו באחדות הלאומית הפלסטינית ערך עליון, שיש לשמור עליו תוך טיפוחו של הנרטיב הפלסטיני והצדקתו בכל מצב.

הסברה מגויסת - כלי חשוב ליצירת דעת קהל אוהדת כלפי ניהול העימות ויעדי

מלחמת המפרץ הראשונה (ינואר-פברואר 1991) הייתה נקודת מפנה חשובה בהתייחסות הצדדים הניצים לתרומתן של ההסברה ושל התקשורת להכרעת העימות. רשתות הטלוויזיה החלו לשדר שידורים חיים מאזורי הקרבות, ובמיוחד הגדילה לעשות בתחום הזה רשת הטלוויזיה האמריקנית CNN, ששידרה שידורים חיים מבגדאד המופצצת. בראשית שנות ה-90 גם התחוללה מהפכת האינטרנט המאפשרת להפיץ בין רגע מידע ותעמולה לכל מקום על פני כדור הארץ.

במלחמה הצ'צ'נית הראשונה (1994-1995) היטיבו המורדים הצ'צ'נים להפעיל תעמולה יעילה הן כלפי האוכלוסייה הצ'צ'נית (כדי שתתמוך בהמשך המאבק),

הרשות הפלסטינית ניצלה את התקשורת כדי להגביר את השנאה לישראל ולעודד את האלימות נגדה. העובדה שהתקשורת הפלסטינית נמנעה מלגנות פיגועים ואף השתמשה בטרמינולוגיה חיובית והרואית לתיאורם, כמו "פעולה לקידוש השם" ופרסום מודעות אבל ל"שהידים", נתפסת אצל קהל היעד כמתן לגיטימציה למעשים האלה

פועלים פלסטינים במחסום ארז - בדרך לעבודה בישראל



סגירת השוק הישראלי בפני עובדים פלסטינים יחד עם המיתון בשוק העבודה הפלסטיני בתוך השטחים הביא לעלייה משמעותית בממדי האבטלה, עד כדי 35% ברצועת עזה

השפעת המתחים הפנימיים בחברה האזרחית על יחסה לעימות

העימות המזוין משפיע על מרקם החיים ומעלה אל פני השטח מתחים פנימיים ונקודות תורפה שקיימים בחברה הפלסטינית. החיכוכים והיריבויות הפנימיות בתוך החברה הפלסטינית הם עקב אכילס שלה, המשפיע על חוסנה ועל רמת המוטיווציה שלה. המתחים הפנימיים האלה מגבירים את החשדנות ואת חוסר האמון, מחלישים את הנאמנויות ומחזקים את רצונו של הפרט לעשות לביתו ולא למען הקבוצה והכלל.

האוכלוסייה הפלסטינית בשטחים מתאפיינת בפיצולה הרב. כך, למשל, מורכבת החברה ברצועת עזה משלוש קבוצות אוכלוסייה עיקריות, שמנוכרות במידה רבה זו לזו, וששוררת ביניהן מתיחות תמידית בשל פערים סוציו-אקונומיים וגישות שונות בנוגע להשגת היעדים הלאומיים. שלוש הקבוצות הן:

- **קבוצת המשפחות העירוניות**, הכוללת את המשפחות הגדולות, שלהן היסטוריה עתיקת יומין ברצועה, מאז ראשית האיסלאם ועד הימים האלה.

קיום, ושיש להילחם בה עד להכחדתה. את ערפאת נהגה התקשורת הפלסטינית להציג כצלאח א-דין, המצביא המוסלמי שהביס את הצלבנים בארץ-ישראל וסלל את הדרך לגירושם. כל פלסטיני הבין היטב את משמעותה של ההשוואה הזאת. האוכלוסייה הפלסטינית נחשפה למסרים המגמתיים האלה, שתוארו לעיל, ואף שהפיגנה חשדנות מסוימת כלפי אמינות הדיווחים של התקשורת האלקטרונית הפלסטינית, זכתה זו לשיעורי צפייה והאזנה גבוהים. הרייטינג הגבוה הזה לא נפגע באופן משמעותי חרף ההתעניינות הגוברת של הציבור הפלסטיני בתקשורת הבין-ערבית (דוגמת תחנת "אל-ג'זירה") ואף בתקשורת הישראלית בשפה הערבית. בעזרת הרייטינג הזה יכולה ההנהגה הפלסטינית להעביר שוב ושוב את מסריה הלאומניים ולחזק את תמיכת האוכלוסייה בעימות. ואכן סקרי דעת הקהל הפלסטיניים, שנערכו בשנים האחרונות בשטחים, מצביעים על כך שקיים רוב מכריע בציבור הפלסטיני המאמין כי האינתיפאדה היא האמצעי המרכזי להגשמת היעדים הפלסטיניים.

- **קבוצת פליטי 1948**, שהיא רוב האוכלוסייה ומתאפיינת בתודעה לאומית חזקה.¹
- **קבוצת "השבים"**, הכוללת את אלה ששבו לשטחים בעקבות הסכם אוסלו ואוחזים ברסן השלטון. הם מונים כמה עשרות אלפי תושבים.

לכל אחת מהקבוצות האלה יש אינטרסים משלה בעימות עם ישראל. בקרב העירוניים ישנם רבים שמסתייגים מהעימות, משום שהם נמנים עם המשפחות המבוססות מבחינה כלכלית, שהעימות מסב להן נזקים כבדים. לכן, ככלל, הן דוגלות בדרך של משא-ומתן מדיני להשגת המטרות הלאומיות הפלסטיניות. בניגוד לעירוניים, הפליטים חיים במצוקה חברתית-כלכלית קשה. הם משמרים את חלום השיבה לבתיהם בתחומי

ישראל ורואים במאבק האלים אמצעי לגיטימי להגשמת חלומם. לכן רואים גורמי הטרור במחנות הפליטים ובתושביהם כר נוח לפעולה ולגיוס פעילים. "השבים" חרדים למעמדם בחברה הפלסטינית, מאחר שהם אינם נתפסים כבשר משרה של החברה הפלסטינית האוטנטית, אלא

כקבוצת תושבי "חוץ" נהנתנים, המנצלים את תמימותה ואת נכסיה של החברה המקומית. בשל כך מפעילה הקבוצה הזאת את כל האמצעים העומדים לרשותה כדי לשמר את מעמדה: מנגנוני ביטחון מזוינים, תקשורת מגויסת, סמלים שלטוניים בעלי השפעה, אמצעי הפחדה והרתעה ובעיקר כוח כלכלי רב.

הקונפליקט החברתי המתואר לעיל משתקף גם במאבקים בתוך ההנהגה הפלסטינית. אישים פלסטינים, המזוהים עם קבוצת "השבים", שרויים בעימות – גלוי או סמוי – עם קבוצת "הפנים", הזוכה בעיקר לתמיכתה של קבוצת הפליטים. החיכוך הזה משפיע באופן ישיר על עמדתם של הגורמים השונים בנוגע לעימות עם ישראל: כדי לזכות באהדת הציבור טוען כל צד שעמדתו היא לאומית יותר, בעוד שהצד האחר הוא פשרן ומשתף פעולה עם היריב. דוגמה מובהקת לכך הייתה ממשלת אבו מאזן, שמתנגדיה – בעיקר תומכי ערפאת מקבוצת "השבים" – טענו נגדה שהיא כוללת "בוגדים" ו"משתפי פעולה עם ישראל" ובכך הביאו לנפילתה.

המאבקים הפוליטיים בין הפלגים הפלסטיניים מוסיפים ממד נוסף לקונפליקטים הפנימיים ולמאבקו של כל פלג על תמיכתה של דעת הקהל. מאז ראשית העימות עם ישראל מתחולל מאבק איתנים בין תנועת הפת"ח – משענתה הפוליטית המרכזית של הרשות הפלסטינית – לבין תנועת החמאס, שהיא יריבתה המושבעת של הרשות ומנסה לנגח אותה בכל הזדמנות ולהציגה ככלי ריק מתוכן, שדואג רק לשרידותו הפוליטית

והאישית ואינו שועה לאינטרסים הלאומיים והחברתיים של האוכלוסייה הפלסטינית. תנועת החמאס הפעילה את כל האמצעים העומדים לרשותה במאבק הפוליטי, ובכללם אמצעים כלכליים, הסברתיים, דתיים ואידיאולוגיים, כדי לשכנע את הציבור בצדקת דרכה ולקעקע בכך את מדיניותה של הרשות. תנועת החמאס השיגה תמיכה עממית רחבה, שלא הייתה לה דוגמתה מאז כינונה,² ואשר באה לידי ביטוי בעצרות המוניות שהצליחה לארגן בהשתתפות עשרות אלפי תושבים ובנהירת הציבור למסגדים. מנגד ספגה תנועת הפת"ח, המייצגת את הרשות הפלסטינית, קיתונות של ביקורת נוכח אוזלת ידה בסיפוק צורכי האוכלוסייה ונוכח ההתנהלות המושחתת של בכיריה. נראה שגם מהסיבה

הזאת אימצה תנועת הפת"ח עמדה ניצית במהלך העימות – עמדה שהלכה והקצינה עם הקמת הזרוע הצבאית שלה, "גדודי חללי אל-אקצא" – ושקדה ליצור מראית עין של התנתקות מהרשות וייצובה כמפלגת המונים. לפי שעה הצליחו הניסיונות האלה באופן חלקי בלבד, והדבר בא לידי ביטוי בהמשך

הסחף של הציבור הפלסטיני לעבר עמדות החמאס. משימתה של ישראל היא להעמיק את השסעים הפנימיים בחברה הפלסטינית תוך חיזוק הגורמים החיוביים שבה, להביא להקטנת התמיכה בארגוני הטרור ולעודד תהליכים של "מחשבה שנייה" ביחס לאופי העימות, תוך חיזוק האמונה שהעימות המזוין לא יניב פירות מדיניים.

המחיר החברתי-הכלכלי שמשלמת החברה הפלסטינית על העימות

העימות המוגבל גובה מהאוכלוסייה הפלסטינית מחיר חברתי-כלכלי כבד, אך בעיני ההנהגה הפלסטינית מדובר במחיר שכדאי לשלמו תמורת הגשמתם של המאווים הלאומיים. יתר על כן, ההנהגה הפלסטינית רואה במצוקות שיוצר העימות גם יתרונות הסברתיים חשובים – הן בזירה הפנימית והן בזירה הבין-לאומית. ישראל מציגה, כמובן, קו שונה לחלוטין. היא טוענת כי סבלה של האוכלוסייה הפלסטינית נובע מהעימות שיזמה הנהגתה – עימות שמחק את כל ההישגים שהשיגו הפלסטינים בעידן אוסלו. בדרך זו מנסה ישראל לתקוע טריז בין האוכלוסייה הפלסטינית לבין הנהגתה ולערער את התמיכה העממית בעימות המזוין.

להלן פירוט המחיר החברתי-כלכלי ששילמה האוכלוסייה הפלסטינית במהלך העימות המזוין עם ישראל:

במהלך העימות הממושך עם ישראל נפגע מעמדם של מנגנוני הביטחון הפלסטיניים – מה שסלל את הדרך לעליית כוחן של קבוצות חמושות שונות שלא פעם פוגעות באוכלוסייה המקומית

(2004) וסטטיסטיקות הרצח והאונס בשטחים. ההנהגה הפלסטינית מאשימה את ישראל בכל המצוקות של התושבים הפלסטינים, בין היתר כדי לתעל את כל הזעם נגדה. גם הארגונים האיסלאמיים מאשימים את ישראל בכל צרותיה של האוכלוסייה הפלסטינית, אך הם גם מנסים להתמודד עם המצב באמצעות מערכת הרווחה שהקימו, ואשר מחלקת סיוע לנזקקים. את מערכת הרווחה הזאת מממנות תרומות הזורמות מחו"ל בהיקפים גדולים, ושמטרתן העיקרית היא לשמר את "אש העימות". התרומות האלה גם מממנות את הטרור, ולכן מושקע כיום מאמץ רב כדי לחסום אותן.

ישראל אינה צריכה להרים ידיים במאבק הזה על ליבו של הציבור הפלסטיני. ככל שהיא תערים פחות מכשולים על האוכלוסייה הפלסטינית בחיי היום-יום שלה, כך ייקל עליה לתקוע טריז בין אותה האוכלוסייה לבין ארגוני הטרור.

סיכום

לעמדתה של האוכלוסייה הפלסטינית יש חשיבות רבה במלחמה הישראלית-פלסטינית הנוכחית. אם האוכלוסייה תמשיך לתמוך בעימות, הוא לא יוכל להגיע לקיצו בעתיד הנראה לעין. אם האוכלוסייה תתנגד לעימות, הוא יגווע במהירות. לכן משקיעים הרשות הפלסטינית וארגוני הטרור מאמצים גדולים כדי לשכנע את האוכלוסייה כי חיוני להמשיך בעימות למרות מחירו הכבד. האינטרס של ישראל הוא לשכנע את האוכלוסייה הפלסטינית שיש לשים קץ לעימות. ככל שישראל תעניק הקלות נרחבות יותר לאוכלוסייה הפלסטינית, כך ייקל עליה ליצור שסע בינה לבין מחוללי הטרור. וברגע שהטרור יגווע, תיווצר אווירה נוחה לחידוש התהליך המדיני.

הערות

1. על-פי נתוני סוכנות הסעד והתעסוקה של האו"ם, מתוך כ-1.3 מיליון התושבים ברצועה יותר מ-800 אלף הם פליטים.
2. מסקרי דעת קהל שערכו באחרונה מכונים פלסטיניים בשטחים עולה כי שיעור התמיכה בחמאס נע סביב 20%, בעוד שהפת"ח זוכה לתמיכתם של פחות מ-30% מהאוכלוסייה.
3. מקור הנתונים: הלשכה המרכזית הפלסטינית לסטטיסטיקה. הנתונים מעודכנים לרבעון השלישי של 2003.

● הפסקה כמעט מוחלטת של עבודת פלסטינים בישראל. סגירת השוק הישראלי בפני עובדים פלסטינים יחד עם המיתון בשוק העבודה הפלסטיני בתוך השטחים הביא לעלייה משמעותית בממדי האבטלה, עד כדי 35% ברצועת עזה (הנתון הזה כולל הן מובטלים רשומים והן מובטלים שהתייאשו מלחפש עבודה). הפגיעה הבולטת ביותר נרשמה בענפי הבנייה והחקלאות, שנחשבים לשני ענפי התעסוקה המובילים בשטחים. ראוי לציין כי ערב פרוץ העימות עמד שיעור האבטלה בשטחים על כ-11% בלבד.

● התרחבותו של מעגל העוני בשטחים. היעדר מקורות פרנסה והמשך הגידול המואץ של האוכלוסייה הכניסו עוד ועוד משפחות פלסטיניות בשטחים למעגל העוני. יותר מ-60% מהמשפחות הפלסטיניות ביהודה ושומרון ו-83% מהמשפחות הפלסטיניות ברצועת עזה מוגדרות כיום עניות (לפי סטנדרטים פלסטיניים, שהם צנועים בהרבה מאלה הישראליים).³

● ירידה בהיקפי הייצור והסחר. האבטלה הגואה פגעה קשות בכוח הקנייה של האוכלוסייה ובייצור, דבר שהסב הפסדים ניכרים למגזר העסקי.

● עצירת פרויקטים בתחום התשתית שללה מקורות תעסוקה מהפלסטינים בשטחים ומנעה שיפור ברמת חייהם. הוקפאו פרויקטים במימון בין-לאומי בתחומי המים, הביוב, החשמל והדיור, וכתוצאה מכך הוחרפה מצוקתה של האוכלוסייה המקומית.

● הפגיעה בשירותים החיוניים. בשל הלחימה הממושכת נפגעה הספקתם של שירותים חיוניים רבים לאוכלוסייה הפלסטינית בשטחים כגון מים וחשמל, פינוי אשפה, בריאות וחינוך. הפגיעה הזאת הוחרפה בשל מגבלות התנועה שהוטלו על האוכלוסייה הפלסטינית באמצעות פריסת מחסומים על צירי התנועה והטלת "כתרים" ו"סגרים". אלה לא רק יצרו תחושה עמוקה של בדידות, אלא גם מנעו מהאוכלוסייה להגיע אל נותני שירותים חיוניים, דוגמת בתי-חולים. המחסומים הפכו סמל לסבלה של האוכלוסייה הפלסטינית ופגעו קשות בדימויה של ישראל בעולם.

● אי-תשלום משכורות. מצוקתה התקציבית של הרשות הקשתה עליה לשלם את משכורותיהם של עובדי המגזר הציבורי הפלסטיני, המפרנס יותר מ-120 אלף איש. רק סיוע ממדינות ערב ומאירופה והחזרי המיסים מישראל איפשרו לה בקושי רב לשלם את המשכורות.

● התפשטות האנרכיה בשטחים. במהלך העימות הממושך עם ישראל נפגע מעמדם של מנגנוני הביטחון הפלסטיניים - מה שסלל את הדרך לעליית כוחן של קבוצות חמושות שונות שלא פעם פוגעות באוכלוסייה המקומית. על התערערות הסדר הציבורי מעידים גל החטיפות האחרון ברצועת עזה (יולי

